

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Romistika

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Inka Jurková

**Klub Černá perla a restaurace Cikánská
jizba jako dva příklady romské hudební
(re)prezentace**

**Music Club “Černá Perla” and Restaurant
“Cikánská Jizba” as Two Examples of Roma
Music (Re)Presentation**

Praha 2014

**Vedoucí práce:
doc. PhDr. Zuzana Jurková Ph.D.**

Poděkování

Děkuji Zuzaně Jurkové, která měla trpělivost se mnou jako vedoucí mé bakalářské práce a také jako matka v průběhu mých studií Romistiky. Dále děkuji respondentům, bez kterých by tato práce nevznikla.

Díky také všem dalším, kteří se mnou přežili roky studia na VŠ.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze, dne 17. 8. 2014

Inka Jurková

Abstrakt:

Tato bakalářská práce je založena na etnografickém výzkumu dvou míst – hudebního klubu Černá perla a restaurace Cikánská jizba, kde pravidelně vystupovali, respektive vystupují romští hudebníci. Jejich produkce je popsána v rámci konceptu soundscapes, tzn. nejen z hudebního hlediska, ale také vzhledem ke vztahu k posluchačům a v historickém a místním kontextu.

Klíčová slova:

Romové, romská hudba, Slaný, Český Krumlov, rompop, Černá perla, Cikánská jizba, Cindži Renta

Abstract:

This thesis is based on ethnographic research of two venues – music club Černá perla and restaurant Cikánská jizba, where Romani musicians play on a regular basis. Their music production is described and explained in the framework of the concept of soundscapes, e.g. not only as a musical phenomenon, but also in the relation to listeners and in historical and local context.

Key words:

Roma, Romani/Romany music, Slaný, Český Krumlov, rompop, Černá perla, Cikánská jizba, Cindži Renta

OBSAH

1. Úvod	6
2. Positioning	7
3. Teorie a metodologie	9
3.1. Teorie	9
3.2. Metodologie	11
3.3. Etické otázky	13
3.4. Struktura práce	13
4. Gipsy music disco club Černá Perla ve Slaném	15
4.1. Město Slaný	15
4.2. Popis lokality	15
4.3. Přeměna z diskotéky U Langise na romský hudební klub.	17
4.4. Moje první návštěva v klubu Černá perla	18
4.5. Klub	19
4.6. Majitelé klubu	21
4.7. Publikum	22
4.8. Hudba	23
4.8.1. Repertoár	25
4.9. Konec terénního výzkumu v klubu Černá perla	27
5. Restaurace Cikánská jizba v Českém Krumlově	30
5.1. Český Krumlov	30
5.2. Popis lokality	32
5.3. Majitelé restaurace	33
5.4. Cikánská jizba	34
5.5. Cindži Renta	36
5.6. Repertoár	38
6. Závěr	41
7. Seznam literatury:	43

1. Úvod

Pro porovnání dvou případových studií, klubu Černá perla a restaurace Cikánská jizba, jsem se rozhodla částečně náhodou (klubu Černá perla jsem se věnovala delší dobu a několikrát za sebou jsem se neplánovaně ocitla v Cikánské jizbě v Českém Krumlově), částečně z důvodu nemožnosti sehnání dostatečného materiálu pro původně plánovanou práci, která měla být celá jen o klubu Černá perla. Základním textem k psaní této práce se mi stal příspěvek Zuzany Jurkové „Mýtus romské hudby v Praze“, který vyšel v knize *Pražské hudební světy*¹. Zde autorka rozděluje scénu pražské romské hudby podle klíče „performer – posluchač“, což mi přišlo ideální pro moje pozorování dvou na první pohled velmi odlišných prezentací romské hudby² v podání romských kapel. Jako studentka romistiky, píšící bakalářskou práci pro tento obor, jsem si nevšimla skupiny „Gadžové pro Gadže o Romech“³, ale zaměřila jsem se na kapitoly „Romové pro Gadže“ a „Romové (nejen) sobě“.

Ve své bakalářské práci se soustředím na porovnání dvou prostorů, kde hrají Romové. Ač se v obou případech jedná o (sebe)prezentaci romských kapel (nebo případně romských DJů jako v klubu Černá perla), je zásadní rozdíl, komu je hudba určena, z čehož vychází také, jaká hudba (repertoár) je hrána, a jak je hrána. Vždyť i Michael Stewart říká ve své knize *Čas Cikánů: Muzikanství Romů uvnitř jejich komunit se velmi lišilo od toho, co Cikáni předváděli lidem zvenku*.⁴

Pro svou práci používám nejrůznějších dat: budu se věnovat jak historickému a místnímu kontextu, tak prostorům, kde se hudební události odehrávají; největší důraz bude ale kladen na hudbu.

¹ Jurková a kol., 2013, s. 37 – 44.

² Více k tomu, co to je romská hudba v příspěvku Speranty Radulescu „Co je cikánská hudba? (O příslušnosti, identifikaci, zařazení, přijetí zařazení)“ v Jurková (ed.), 2003, s. 15 - 20.

³ Nemyslím si, že je prvotním předmětem zkoumání romských studií romská hudba hraná Neromy pro Neromy.

⁴ Stewart, 2005, s. 163.

2. Positioning

Romská hudba⁵ – a to víceméně v jakékoli podobě – mě doprovázela už od dětství. Jako dcera etnomuzikoložky (a taktéž vedoucí této bakalářské práce), věnující se (nejen) romské hudbě, a faráře, díky kterému jsem vyrůstala na faře, jejíž prostory jsou pronajímány charismatickým romským sborům, jsem byla obklopena touto muzikou téměř každodenně. Pamatuji si na nahrávání romských písniček u nás v obýváku, na dunění elektrifikované křesťanské rompopové hudby z modlitebny pod mým pokojem, na brigádu přepisování romských písniček z kazet do not i na obyčejný poslech CD s romskými kapelami v obýváku.

Hudba jako taková – zdaleka ne jen romská – byla pro mě vždycky zásadní součástí života, a to jak v aktivní, tak pasivní podobě. Přesto ale nehrála vlastně žádnou roli v mém rozhodnutí přihlásit se na FF UK – obor Romistika, i když si myslím, že zrovna hudba bývá často prvním impulzem k bližšímu prozkoumávání romské kultury⁶. Až hodiny o romské hudbě s Kateřinou Andršovou a následné povinné vypracování klauzurní práce (na které je část této bakalářská práce postavena) na předmět Romské umění mě poprvé donutily hlouběji a teoretičtěji přistoupit k romské hudbě a všemu, co se jí týká: okolnostmi vzniku, hraní, posluchačům, místům konání, významu, repertoáru...) nejen jako k vyplnění volného času, ale také jako k předmětu zkoumání. Po přečtení několika knih o romské hudbě⁷, které kombinovaly etnomuzikologickou teorii a výzkum v terénu, jsem se začala více zajímat o etnologické/antropologické teorie a to bez nutné souvislosti s Romy a jejich hudbou, stejně tak jako s hudbou obecně (autoři jako Ruth Benedictová, nebo Claude Lévi-Strauss). V současnosti je romská hudba i náplní mého zaměstnání při práci v nevládní organizaci Slovo 21, která je pořadatelem největšího⁸ romského festivalu na světě „Khamoro“.

Ač bych řekla, že na rozdíl od většiny mých neromských vrstevníků jsem znala poměrně velké množství romské hudby, stejně jsem byla (a stále jsem) nucena ke svému výzkumu přistupovat čistě jako outsider, koukající se na zkoumané téma z venku, i když

⁵ Zde chápu „romskou hudbu“ v tom nejširším slova smyslu – jako jakoukoli hudbu hranou Romy pro jakékoli publikum (romské i neromské), jako hudbu, která je považována za romskou (př. tradiční romské písně s romskými texty), případně i romskou hudbu hranou neromskými muzikanty či romské písničky, které si jen já hraji doma na klavír a další.

⁶ Např. Schneider, 2014, s. 8, dále psané hodnocení zahraničních studentů účastnících se Summer School of Romani Music 2014, organizované University of Pittsburgh, Slovo 21 a FHS UK.

⁷ Např.: Svanibor Pettan, 2002, nebo Irén Kertész-Wilkinson, 1997.

⁸ Světový romský festival Khamoro je týdenní (v posledních 2 letech trvá celých 7 dní), s nejbohatším programem (jak v počtu kapel, tak počtu doprovodných akcí), a také je výjimečný organizováním odborných seminářů, letních škol a dalšího v průběhu festivalového týdne.

se najdou i Neromové⁹, kteří se nacházejí v pozici insidera. Podle Giampietra Goba je ale stejně lepší, pokud výzkumník není součástí zkoumané komunity, protože *výzkumník (v pozici insidera – pozn. autorka) pravděpodobně neuvidí (z důvodu přílišného obeznámení) základní sociální struktury, na kterých je zkoumaná společnost postavená*¹⁰.

⁹ Viz Adam Pospíšil hrávající s Terne Čhave či provozovatelé Gipsy music disco club Černá perla.

¹⁰ V angl. originále: *...he or she is likely not to see (precisely because of their familiarity) the fundamental social structures on which that culture or society rests.* Gobo, 2008, s. 12.

3. Teorie a metodologie

3.1. Teorie

Předkládaná bakalářská práce pojednává o tom, jak hudbu dnes provozují Romové v České republice, převážně z pohledu disciplíny zvané etnomuzikologie. Pro tu je charakteristické, že nepojímá hudbu jen jako zvuky, ale zajímá ji hudba také jako lidské chování, přemýšlení, hodnoty.... Vůbec nejcitovanějším etnomuzikologem posledního půlstoletí je Alan P. Merriam; ten ve své knize *The Anthropology of Music* (1964) předkládá analytický model, který je velmi vlivný i mezi dnešními etnomuzikology. Autor definuje zkoumání hudby na třech na sobě závislých úrovních. Jsou to: „*konceptualizace hudby, chování ve vztahu k hudbě a samotný hudební zvuk*“¹¹.

- Podle Alana Merriama nemůže existovat zvuk sám o sobě, a tedy nemůže být nezávislý na lidském chování. Dále autor tvrdí, že zvuk vytváří vždy nějakou strukturu, nebo je součástí nějakého zvukového systému.

- Druhá úroveň se dá ještě rozdělit na tři typy chování. Zaprvé se jedná o chování, které vede ke vzniku samotného zvuku (například rychlost pohybu prstů po strunách nebo klávesách, napínání hlasivkových svalů apod.); zadruhé se jedná o chování společenské – tedy jak se chová hudebník, jak reaguje publikum a jak na sebe tyto dva faktory navzájem působí (např. potlesk jako ocenění nebo jako zapojení se do rytmického doprovodu, a následná reakce hudebníků, kteří např. opakují skladbu, která má úspěch). Třetím typem chování je verbální hodnocení.

- Třetí úroveň – konceptualizace hudby - zkoumá hodnoty a představy, spojované s hudbou. Ty jsou ovšem vždy spojené s „mateřskou“ kulturou, která hudbu produkuje. Samotná hudba by podle A. Merriama nemohla vzniknout, protože je závislá na nějakém kontextu. Bez konceptualizace hudby se nemůže uskutečnit chování, bez chování nemůže být vytvořena hudba.

Hudba jsou tedy v etnomuzikologickém pojetí zvuky i lidé, kteří je vydávají, a také lidé, kteří jim naslouchají. Dále je pro etnomuzikologii zásadní význam, který jak hudebníci, tak posluchači té které hudbě připisují. Pro celý tento komplex se v

¹¹ V angl. originále: *conceptualization about music, behavior in relation to music, and music itself*. Merriam, 1964, s. 32.

etnomuzikologické literatuře posledních dekad ustálil pojem *soundscape*¹². Je totiž zřejmé, že hudba, kterou provozují hudebníci, souvisí s tím, co očekává, nebo dokonce požaduje publikum. Účel hrané hudby je tedy rozhodující pro její podobu.

Ve své práci jsem se rozhodla zabývat romským hudebním klubem Černá perla a restauraci Cikánská jizba jako dvou příkladů soundscapes¹³. Vycházím přitom z kapitoly Zuzany Jurkové „Mýtus romské hudby v dnešní Praze“¹⁴. Autorka se v ní zabývá současnou romskou živou hudbou v Praze roku 2008. S autorkou se ztotožňuji ve zkoumání romské hudby – a míst, kde se provozuje - v širším než jen zvukovém náhledu: „*Podstatné je pojímat hudbu nejen jako zvukový, ale i jako sociální fenomén: jako lidi i zvuky, které produkují. Primárně se zajímáme o to, jak jsou s konkrétním místem spojeni lidé našich hudebních světů, včetně významů, které místu přisuzují. Jsme také přesvědčeni o nenáhodnosti lokalizace hudební akce: podoba prostoru, kde hudba zní, není náhodná – hudebníci i posluchači si jej vybrali a navíc fyzické mantinely události spoluformují; okolí události není náhodné... Onu nenáhodnost ovšem utvářejí vlivy nejrůznějších dimenzí (historické, sociální, ekonomické...) – a také naše perspektivy.*“¹⁵ Pozoruji tedy soundscapes dvou zmíněných míst a ptám se, jak blízké jsou mé závěry těm, k nimž došla Zuzana Jurková v Praze před šesti lety.

Konkrétně se věnuji třem tematickým okruhům, které je možné chápat jako tři rozměry soundscape: a) hudbou, která se v těchto prostředích (Černá perla, Cikánská jizba) hraje, a také způsobem, jakým je hrána (protože podle Jurkové¹⁶ je způsob hraní významným rozlišujícím prvkem), b) lidmi, kteří tu hudbu provozují, ale také (a to v o nic menší míře) těm, kteří ji poslouchají, a c) místem, kde se to všechno odehrává, protože místo/prostor si formuje hudební událost, a zároveň určité hudební události se konají v odpovídajících prostorách. Jinými slovy samo místo konání je důležitou charakteristikou hudební události. Tento celek jsem se pokoušela zasadit do širšího lokálního a historického kontextu.

¹² Kaufman Shelemay, 2006, xxxiv, Jurková, 2013, s. 9.

¹³ Jako první přišel s termínem „soundscapes“ kanadský skladatel a environmentalista R. Murray Schafer, který ale chápal „soundscapes“ spíše jako zvuky, které nás neustále obklopují, tudíž nejednalo se v první řadě o to, pod čím rozumíme pojem hudba. R. Murray Schafer rozděluje „soundscapes“ na 3 typy: *keynote sounds, sound signals, soundmarks*. Viz: <http://en.wikipedia.org/wiki/Soundscape>, dne 4. 8. 2014. Na současné používání termínu „soundscapes“ jako způsobu zkoumání hudby přišla právě americká etnomuzikoložka Kay Kaufman Shelemay, která tomuto tématu věnuje celou knihu „Soundscapes – Exploring Music in a Changing World“.

¹⁴ Jurková, 2013, s. 30 – 48.

¹⁵ Jurková, 2013 s. 23.

¹⁶ Jurková, 2008.

Takto tedy přistupuji ke svým dvou „případovým studiím“¹⁷. Romský hudební klub Černá perla a restauraci Cikánská jizba budu popisovat podle vzoru, který Jurková používá ve své knize *Pražské hudební světy* při popisování „Romové pro Gadže: Today live gipsy music at 20.00“ a „Romové (nejen) sobě: Rompop – Gipsy Nights: Bengas“ v kapitole „Mýtus romské hudby v dnešní Praze“¹⁸.

3.2. Metodologie

Základní charakteristikou etnomuzikologie je, že kombinuje hudební a nehudební, především etnografická data¹⁹. Proto její výzkumné těžiště bývá v terénní práci, konkrétně v etnografické metodě. Ta bývá doplněná jednak neformálními (případně i polostrukturovanými) rozhovory²⁰, a také hudebními analýzami různého typu, případně studiem pramenů. Takto jsem také já shromažďovala svá data: účastnila jsem se „hudebních událostí“²¹, kde jsem pozorovala prostředí, hudebníky, diváky (a jiné účastníky) a také jsem se s nimi bavila.

Poživovala jsem záznamy, psala si terénní zápisky a využívala dostupných pramenů (veřejně dostupné analýzy, lokální média, úřední desky apod.). Pro hudební analýzy jsem používala jednak terénních nahrávek pořízených během výzkumu, dále pak - v případě kapely *Cindži Renta* – jejich publikovaných CD, u nichž jsem také srovnávala, na kolik se studiová nahrávka podobá jejich živému hraní. To totiž odkazuje mimo jiné na vliv publika („těch mlčících účinkujících“²²) a jeho chování při hudební produkci na repertoár. Což také potvrzuje emailový rozhovor, který jsem vedla s primášem kapely *Cindži Renta* Michalem Kotlářem.

Oficiální CD hudebníků, kteří vystupovali v klubu Černá perla, sice nemám, ale mnoho jejich nahrávek je dostupných na internetu²³.

¹⁷ V angl. „case study“ – ... *research bounded in space and time. The research is conducted using diverse methodologies, methods and data sources like participant observation, interviews, audiovisual materials, documents, etc.* Gobo, 2008, s. 13.

¹⁸ Jurková, 2013, s. 40 – 44.

¹⁹ Merriam, 1964, Reyes, 2009.

²⁰ Gobo, 2008, s. 5.

²¹ V anglicky psané literatuře se užívá výraz „music event“.

²² Termín použitý Claude Lévi –Straussem. Angl. „silent performers“ viz

<http://www.atlassociety.org/deconstructing-derrida-review-structure-sign-and-discourse-human-sciences>.

²³ Např.: <https://www.youtube.com/watch?v=e24t7-9oTTE>.

Co se týče (neformálních) rozhovorů, v případě klubu Černá perla jsem je vedla jak s produkčními klubu/organizátory akcí (viz níže), tak s návštěvníky a po ukončení činnosti klubu také s obyvateli areálu, v níž se klub nacházel.

V druhém případě, totiž u restaurace Cikánská jizba, je situace výrazně odlišná: vzhledem k tomu, že je umístěna na turisticky exponovaném místě, většinu jejich návštěvníků představují turisté, a to především cizinci, i když při každé mé návštěvě, zde byl i někdo z místních (Romové i Neromové). Proto jsem se v rozhovorech soustředila více na hudebníky (kapelu *Cindži Renta*) a majitele podniku.

Třetím zdrojem informací, který jsem využívala při výzkumu, byly písemné prameny. Za prvé se jednalo se o knihy historické (historicko-etnografické), které jsem používala v případě popisu situace a osidlování Slaného a Českého Krumlova Romy. Dále pro mě byly zdrojem informací etnomuzikologické knihy, které se sice nevyjadřují konkrétně k mým zkoumaným prostorům, ale navedly mě správným směrem k tomu, abych věděla, jak a co mám během svého výzkumu sledovat a na co se ptát. Kromě výše zmíněného se jednalo o internetové zdroje: a) stará čísla lokálního deníku Slánské listy, b) analýza Člověka v tísní, příručka ICOS, c) webové stránky klubu a restaurace a také facebookové stránky těchto míst, d) další internetové zdroje (wikipedia, úřední desky, romea.cz, gastro-weby, turistické tipy a další).

V případě klubu Černá perla, který by se dal klasifikovat jako klasický romský hudební klub²⁴, je možné moji výzkumnou pozici označit jako pozici zúčastněného pozorovatele²⁵, protože jsem s ostatními diváky tancovala, bavila se s návštěvníky klubu a podobně, což v případě hudebních klubů považuji za jejich hlavní smysl.

Při návštěvách Cikánské jizby byla moje pozice blíže nezúčastněnému pozorovateli²⁶, protože jsem mohla nanejvýš tleskat, nebo jinak projevovat nadšení po hře vynikajících hudebníků. Rozumí se samo sebou, že takové projevození hodnocení

(které patří jednak do Merriamovy kategorie *behaviour*, tedy chování ve vztahu k hudbě, a zároveň souvisí s třetí Merriamovou kategorií - *conceptualizations*) má na projev hudebníků zásadní vliv. Při mojí předposlední návštěvě jsem kupříkladu zažila, jak na dotaz jedné z posluchaček, jakou písničku to hudebníci hrají (podle hudebníků šlo o píseň srbských Romů), ji opakovali během večera ještě několikrát. Viděli, že se skladba posluchačce líbí (vedle toho, že se zeptala na název, si také při dalších

²⁴ Lidé se tam chodili pravidelně bavit, tancovat, poslouchat hudbu, popít atd.

²⁵ Angl: „participant – observant“ viz Gobo, 2008, s. 5.

²⁶ Angl. „non-participant observant“ viz Gobo, 2008, s. 5.

opakování zpívala s kapelou refrén), a tak upravili repertoár. Tím si navíc také vysloužili od posluchačky finanční odměnu. Tato situace ilustruje to, jak i chování zdánlivě nezúčastněného pozorovatele, ovlivní repertoár (a celkový průběh) daného večera.

3.3. Etické otázky

Jedním z problémů, který etnolog, antropolog či etnomuzikolog řeší, je otázka zveřejnění identity, nebo naopak anonymizace svých respondentů. Základní podmínkou je souhlas²⁷ respondentů jednak s výzkumem, tak případně s uvedením jmen.

Já jsem se rozhodla - po ústním souhlasu respondentů-hudebníků - pro zveřejnění jejich jmen. Jejich anonymizace by nedávala smysl v případě, že bych chtěla uvést lokalitu, kde výzkum probíhal, protože tam jsou známí a snadno dohledatelní. Naopak anonymizací celého kontextu by se výzkum stal nesmyslný, bez možnosti detailnějšího popisu lokality, zkoumaných prostorů, kapel, publika i repertoáru.

Ostatní respondenty jsem na jejich přání anonymizovala, kromě provozovatele klubu Černá perla, jehož jméno je uvedeno pod fotografií, která je (byla) dostupná přímo na webu, a tudíž jej není možné anonymizovat.

3.4. Struktura práce

Této teoreticko-metodologické kapitole předchází část, označená jako Positioning, tedy vysvětlení mé pozice ke zkoumanému tématu. U humanitních a společenských věd se považuje za pochopitelné, že k předmětu výzkumu mají různí výzkumníci různý vztah. To pěkně popisuje John Gray: *Sociální objekty nejsou jako hvězdy nebo kameny, které existují nezávisle na tom, jak o nich lidé přemýšlejí; sociální objekty jsou částečně stvořeny lidským vnímáním a přesvědčením.*²⁸ Jinými slovy: sám výzkumník je nejdůležitějším výzkumným nástrojem.

Po objasnění teorií, ze kterých vycházím ve své práci, a popisu výzkumných metod ve třetí kapitole následují dvě případové studie „Romský hudební klub Černá

²⁷ Souhlas může být písemný (který je "bezpečnější", protože je i později prokazatelný, ovšem vnáší do výzkumu i do vztahů citelný prvek formálnosti), nebo ústní (případně nahraný).

²⁸ Gray, 2006, s. 22.

perla“ a „restaurace Cikánská jizba“. V závěrečné kapitole srovnávám poznatky Zuzany Jurkové z podobných prostředí (soundscapes) v Praze s těmi svými.

Práci doplňuji fotografiemi míst a internetovými hudebními odkazy, které potvrzují moje závěry.

4. Gipsy music disco club²⁹ Černá Perla³⁰ ve Slaném

4.1. Město Slaný

Slaný je jedno z měst Středočeského kraje, 30 km severozápadně od Prahy. Patřil pod okresní město Kladno, do kterého za dob komunismu přijížděli ze Slovenska Romové za lepším bydlením a za prací³¹ (například v uhelných dolech, ocelárně „Poldi ocel“ a továrnách „Kablo Kladno“ a další), které bylo díky poválečné industrializaci dostatek. V roce 1965 vydala vláda ČSSR „Zásady pro organizování rozptylu a přesunu cikánského obyvatelstva“, které měly zajistit postupné zrušení romských osad na Slovensku a přesunutí tamních Romů do Čech, na Moravu a do Slezska³².

Doly v Kladně a ve Slaném v dnešní době již nejsou v provozu, ale mnoho Romů se po sametové revoluci (a rozpadu Československa na dva samostatné státy) zpět nevrátilo³³. Zůstali v Kladně a v okolních městech - jako je například Slaný. Dnes jsou tři lokality ve Slaném považované za sociálně vyloučené³⁴. V roce 2007 žilo ve Slaném 15 000 obyvatel, novější záznamy neexistují³⁵. Počet obyvatel romské národnosti ve Slaném se nedá zjistit. Podle odhadů žije v celém středočeském kraji 20 000 Romů³⁶ (z čehož se k romské národnosti přihlásilo při sčítání v r. 2001 1500 lidí).

4.2. Popis lokality

V romském hudebním klubu Černá perla ve Slaném jsem během jeho nedlouhé existence (podzim roku 2008 až druhá polovina roku 2010, s přestávkami) byla čtyřikrát. Dříve tzv. diskotéka U Langise se nacházela na předměstí Pražská, které je z poloviny panelovým sídlištěm a z druhé továrním komplexem, ve kterém býval klub a

²⁹ Tento název byl používán na oficiálních plakátech klubu Černá perla.

³⁰ V nadpisu k této kapitole využívám nadpisu s velkými prvními písmeny – tedy Černá Perla, protože tak byl název uváděn na plakátech. V ostatních částech práce píšu Černá perla s malým „p“ ze dvou důvodů – a) někde býval klub uváděn jako „Černá perla“, za b) snažila jsem se o sjednocení ve všech ostatních případech. V názvu své bakalářské práce používám variantu s „p“ čistě z estetického hlediska, aby tento název korespondoval s názvem „Cikánská jizba“.

³¹ Nečas 2002, s. 85. Taktéž Davidová, 1995, s. 141.

³² Nečas, 2008, s. 73.

³³ Davidová, 1995, s. 151.

³⁴ Analýza situace romských sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji.

³⁵ <http://www.meuslany.cz/cs/o-meste-slanem-a-okoli/obecne-informace/o-slanem/>

³⁶ Romové ve středočeském kraji.

levné byty, je v dnešní době přeměněn na vybydlené ghetto (byty jsou i v prostorách klubu). Je zde továrna Bateria, benzínka, autoopravna a u hlavní silnice jsou zdevastované domy, ve kterých bydlí Romové. Naproti přes ulici stojí paneláky, které obývají Neromové³⁷. Samotný objekt, ve kterém byl klub, sloužil dříve jako tovární hala³⁸. Sály byly v prvním patře (dnes jsou tam byty), v přízemí jsou bytové jednotky, ve kterých bydlí (pouze) Romové. Klub se nacházel na okraji města v jedné z méně lukrativních³⁹ čtvrtí. Jeho lokace naprosto určovala, kdo budou návštěvníci a jaké společenské akce jste zde mohli navštívit.

Obrázek 1: Klub Černá perla se nacházel v prvním patře opuštěné tovární haly. Foto: Inka Jurková.

³⁷ Termín „Neromové“ budu používat jako základní odlišení všech, kdo nejsou Romové a to hlavně na základě vzhledu dotyčných osob a mých zkušeností, znalosti dané lokality, znalostí některých konkrétních lidí v dané lokalitě a názorů informátorů (při rozhovorech s „Neromy“ – „tam co bydlí ti Cikáni/Romové“, při rozhovorech s Romy „támhle naproti nejsou Roma, jenom bílí/Češi/příp. gádže“).

³⁸ Tvrdek, 2011.

³⁹ Lukrativnost jsem hodnotila podle cen nemovitostí v oblasti Pražská a ostatních částech města. Průměrný byt 2+1 stojí na Pražské o cca 200 000,- Kč méně (www.eurobydleni.cz www.realcity.cz www.gohome.cz).

Obrázek 2: Okolí klubu Černá perla: na pravé straně vybydlené domy, které jsou buď opuštěné, anebo v nich bydlí Romové, na levé straně panelové domy, které byly opraveny v roce 2006. Foto: Inka Jurková.

4.3. Přeměna z diskotéky U Langise na romský hudební klub.

Na diskotéku U Langise jsem nikdy nešla, ale už v dřívější době to byla „romská diskotéka“ (podle výpovědí Romů i Neromů⁴⁰). Ve Slaném byly disko kluby dva. Ten druhý, Bat, který je stále (v létě 2014) v provozu, se nachází u centra města a občas se v něm konají i hudební akce jiného typu; např. koncerty živé hudby, techno, nebo párkrát dokonce promítání filmů.

K Langisovi chodili hlavně Romové, kteří to sem mají blíže, vědí, že je nikdo nevyhodí kvůli tomu, že jsou Romové, a také ceny nápojů zde byly nižší. Návštěvníci

⁴⁰ Jednalo se o neformální rozhovory, netýkající se primárně „romskosti“ jednotlivých diskoték, při každodenní komunikaci s mými kamarády (Romy i Neromy ze Slaného). Výroky o publiku na diskotéce U Langise jsem slyšela ještě před započatím výzkumu a poté jsem je ještě ověřila s Neromkou L.P. a Romem I.B.

klubů se lišili etnicky i předtím, než se diskotéka U Langise proměnila na „oficiální“⁴¹ romský klub. Nevím o žádném z mých neromských známých (z těch, kteří na diskotéky chodí), že by někdy navštívil disco U Langise - a to přesto, že někteří bydlí velmi blízko. Slaný je tak malou obcí, že většina lidí ve věku od 16 do 30 se zná alespoň od pohledu. Návštěvy diskoték nejsou jen hudební kulturní, ale také – a snad především společenskou záležitostí.

Diskotéka U Langise byla oficiálně představena jako „gipsy music disco club“ Černá perla (internetové stránky klubu, plakáty) v říjnu 2008.

4.4. Moje první návštěva v klubu Černá perla⁴²

Prvním impulsem pro návštěvu klubu byly plakáty na koncert *Terne čave*. V domnění, že se jedná o kapelu *Terne čhave*, jsem se vydala na koncert. Podle plakátů vše začínalo v 19:00. Nevěděla jsem, jak to v klubu Černá perla chodí, a tak jsem se rozhodla přijít včas. Po sedmé hodině se ze sálu nic neozývalo, a když jsem otevřela dveře, zjistila jsem, že tam ještě téměř nikdo není. U vstupu jsem zaplatila vstupné – 200 Kč a šla si sednout. Po chvíli k nám přišli majitelé – Neromové, kteří se několikrát ptali, jestli víme, že zde budou hrát Romové a že sem chodí Romové. A vysvětlili nám, že lidé přijdou tak někdy kolem desáté, ne dřív. Jedním z důvodů je, že z Kladna jezdí zadarmo autobus, který přiváží a odváží návštěvníky.

Takto vypadal jízdní řád svozových autobusů:

svozové autobusy

JÍZDNÍ ŘÁD (TAM)
21:45 Rozdělov (Autobusová zastávka U kostela)
22:05 Černá perla - PRÍJEZD
JÍZDNÍ ŘÁD (ZPĚT)
04:15 Černá perla - ODJEZD
04:35 Rozdělov (Autobusová zastávka U kostela)
04:40 Náměstí Svobody (Autobusová zastávka)
04:45 BAUMAX (Autobusová zastávka)
04:50 OÁZA Kladno (parkoviště u vchodu do BILLY)
05:00 Dubí (restaurace Na bídě)
05:05 Na Cikánce
05:10 Švermov (náměstí)
zdarma

⁴¹ Na webových stránkách i plakátech byl pojmenován na „Gipsy music dico club Černá Perla“.

⁴² Styl použitý v této kapitole se může zdát jako nevhodný; mým záměrem je však tzv. zhuštěný etnografický popis, termín zavedený Cliffordem Geertzem (Geertz, 2000). V něm jsou zhuštěně uvedena etnografická data, která jsou podstatná pro charakteristiku/interpretaci dané kultury.

Nejvíce lidí přišlo kolem půl desáté a v deset začala hrát hudba. Nápisy *Terne čave* byly i na reproduktorech a ve chvíli, kdy se na pódiu objevili čtyři mírně obtlouští Romové ve středním věku, oblečení do červených lesklých košilí, černých kalhot od obleku a špičatých lakýrek, a jejichž jediným nástrojem byly klávesy, pochopila jsem, že dnešní večer bude vypadat jinak, než jsem si představovala.

Během přestávek za námi pořád chodili Romové a ptali se, jak se nám tu líbí, co říkáme na kapelu a na klub a jestli jsme zde poprvé, jak jsme se o téhle akci dozvěděli a tak podobně. Klub Černá perla ten večer navštívilo minimálně 150 lidí, což ale majitelé označili za malé množství.

Podle reakcí publika nebyla kapela (nebo alespoň její písně) neznámá. Po pár písničkách se zaplnil parket. Většina návštěvníků tančila – někteří celou dobu, jiní jen občas. Nejčastější byly páry muž-žena, ale vzhledem k většímu počtu dívek a žen spolu tančily někdy i dvě ženy. Všechny písně měly velmi podobnou aranž: hra na klávesy s automatickou funkcí bubnů a zpívání trojhlasů. Kapela vždy hrála hodinový blok, poté měla kolem 20 minut přestávku a pak zase hrála.

Domů jsem odcházela kolem půl druhé ráno, ale zábava byla v plném proudu, kapela stále hrála a nic nenasvědčovalo brzkému konci. Stejně jako jízdní řád svozové dopravy částečně určoval začátek akce, tak se podle něj řídili hosté i při odjezdu.

4.5. Klub

Klub jste mohli nalézt na adrese Pražská 378, Slaný. Objekt, ve kterém fungovala Černá perla, byl tovární halou, a tudíž jeho rozloha nebyla nejmenší. Vcházelo se přes dvůr plný harampádí, po schodech do poměrně široké chodby, která byla celá vymalovaná „romskými motivy“: ohně, „krásné Cikánky“ v červených sukních s obrovskými očima, kočovnické vozy, koně atd. Když jste vystoupali po jednom schodišti, ocitli jste se v prostorném, nově zrekonstruovaném sále. Dřevěná podlaha a trámy, nahrubo omítnuté zdi a v rohu krb. Vše doplněné dobovými plechovými tabulemi s černobílými fotkami koňů tahající povozy s pivem, které dodává svým zákazníkům pivovar Krušovice. V sále bylo 8 velikých masivních (každý pro 9-10 lidí) a 11 menších dřevěných stolů, prostorný (cca 10x15 m) taneční parket a pódium. Ze sálu bylo vidět do vedlejší místnosti, kde byl pult pro DJ a diskokoule – sloužil jako místo pro afterparty. Hlavní sál byl světlý s pomalovanými stěnami – obrazy mořského

světa (ryby, mořské panny), zato místnost pro afterparty byla černá, s barevnými šmouhami a fosforeskujícími obrazy, aby odrazy diskokoule ještě více vynikly. Na druhé straně hlavního sálu se nacházela další malá místnost s kanapem a dvěma automaty (ne výherními, ale tzv. herními⁴³). Během mých několika návštěv jsem nikdy neviděla nikoho na nich hrát. Za touto malou místností byly toalety.

Bar byl v hlavním sále, nebyl moc velký a nabízel klasické alkoholické nápoje (pivo, víno, vodka, rum, zelená, whisky...) i nealkoholické nápoje (voda, kola, džus, sprite, fanta, red bull...).

Klub měl kapacitu kolem 300 lidí; při počtu 200 návštěvníků nebyl klub naplněn.

Obrázek 3: Interiér klubu Černá perla. Foto: www.cernaperla.cz (přístup 30. 9. 2011).

⁴³ Nejde o vyhrání peněz, ale o zahrání si hry.

Obrázek 4: Interiéry klubu Černá perla. Foto: www.cernaperla.cz (přístup 30. 9. 2011).

4.6. Majitelé klubu

Skupina mužů, ve které se nedalo poznat, kdo byl provozní, kdo majitel a kdo jen pracoval na pozici barmana. Na otázku: „Kdo je tady majitel/provozní?“, odpovídali jen: *Tady to zařizujeme já, támhle Pepa, Honza, Pavel a támhle Tomáš⁴⁴, co je za barem.* Po delším doptávání jsem zjistila, že hlavním organizátorem akcí a provozním klubu byl muž jménem Saša⁴⁵.

Podle oblečení - většinou značky Lonsdale, svalnatých postav a vyholených hlav se domnívám, že majitelé jsou skinheadi (tzv. old school skins nebývali rasisti a jednou z hlavních idejí byl boj proti nacistům⁴⁶). Hlavní provozní je také poloprofesionálním boxerem kladenské MMA ligy.

Sami organizátoři se ale nijak aktivně nebo veřejně k této skupině nehlásí a tvrdí, že klub zaměřený na romskou hudbu otevřeli pouze z praktických/zištných důvodů. Prostor, který jim byl – při poptávce po možnostech provozování hudebního klubu – nabídnut, se nachází v areálu, kde žije větší počet Romů (a žádní Neromové) a

⁴⁴ Jedná se o imaginární jména, která mají zdůraznit anonymitu organizátorů

⁴⁵ Ač znám i příjmení organizátora, nechci celé jméno uvádět v rámci alespoň částečné anonymizace.

⁴⁶ http://en.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice

již v té době bylo, dokonce ve stejném patře, jako se nacházel klub, postaveno několik bytů, ve kterých žili Romové. Proto se od počátku domnívali (jak se ukázalo, správně), že by do klubu Neromové nechodili. Organizátoři akcí pocházejí z Kladna, městem s vyšší koncentrací Romů, a když si všimli, že ani v Kladně, ani ve Slaném není žádný romský hudební klub, přišlo jim jako dobrý marketingový nápad, takový klub otevřít⁴⁷.

Všichni přítomní Romové se s nimi očividně kamarádili, zdravili je už na dálku a nadšeně se s nimi fotili.

Majitelé klubu byli velice milí, pokaždé když jsem přišla do klubu, se se mnou začali bavit, popisovali kapely, které budou ten večer hrát a během přestávek se ptali, jak se mi to líbí.

Na stránkách klubu jsem objevila i fotografie, kdy organizátor většiny akcí Saša⁴⁸ byl pozván kapelou *Kamaro* na Slovensko, aby s nimi strávil pár dní dovolené. Kapelu *Kamaro* jsem v klubu viděla a vřelý vztah mezi šéfem klubu Černá perla a hudebníky byl na první pohled zřejmý.

4.7. Publikum

Jedinými návštěvníky klubu bývali Romové. Kromě mě a mého přítele (a provozních) se během fungování klubu nepřišel podívat ani jeden Nerom⁴⁹. V kapitole Černá perla vycházím tedy z kategorie „Romové (nejen) sobě: Rompop“ podle rozdělení ve článku „Mýtus romské hudby v Praze“ v knize *Pražské hudební světy*⁵⁰ - a zkoumám aplikovatelnost závěrů této kategorie na Černou perlu.

Oblečení návštěvníků bylo poměrně jednotné. Téměř všechny ženy na sobě většinou mívaly boty na vysokém podpatku, minisukně či přiléhavé džíny a odvážná zdobená trika a bývaly velmi výrazně namalovány. Barevné stíny, růžové pusy a velké množství třpytek na obličejích, dekoltu i vlasech.

⁴⁷ Z emailové konverzace s bývalými provozními klubu Černá perla ve Slaném z července 2014.

⁴⁸ Uvádím jeho pravé jméno, ale ne příjmení. Předpokládám, že neporušuji jistý etický kodex (např. Novotná, 2009), vzhledem k tomu, že sami organizátoři umístili na veřejně přístupný server fotku se jménem.

⁴⁹ Podle informací provozního 14. 2. 2009.

⁵⁰ Jurková, 2013.

Muži s nagelovanými vlasy, oblečení nejčastěji v džínách a parádní košili, na každé akci bylo také několik (2-3) mužů v oblecích. Špičaté boty, často z „krokodýlí kůže“. Nejoblíbenější značky Hugo Boss, Dolce & Gabbana či Lacoste⁵¹.

Mírně převažoval počet žen nad počtem mužů (cca 5:4). Co se týče věku, je těžké určit, ale jedna slečna (které jsem se ptala kolik jí je, protože vypadala nejmladší) mi říkala, že jí je 14, nejstarší byli cca čtyřicetipětiletí⁵².

Většina návštěvníků přicházela mezi 22. a 23. hodinou a zůstávali až do rána.

4.8. Hudba

Hudba, která pravidelně hrávala v klubu Černá perla, se dá zařadit do kategorie rompop, přestože má některé aspekty, které do definice nezapadají stoprocentně. V této podkapitole se pokusím o základní hudební analýzu kapel, které vystupovali v Černé perle.

Pro český/slovenský rompop⁵³ platí:

- z hudebního hlediska: Klasickým znakem je výrazná zapamatovatelná melodie, „hustý“ a energický doprovod, skvěle zvládnutý vícehlas v podobě paralelních hlasů⁵⁴. Základním hudebním nástrojem skupin, které jsem slyšela v Černé perle, jsou klávesy, které používají všechny kapely, kromě jiného pravděpodobně také z důvodu možnosti jednoduše nahradit další hudební nástroje (klávesy mohou v jednu chvíli plnit funkci klavíru, bicích a ještě jednoho doprovodného nástroje). Dalšími používanými nástroji bývají elektrické kytary, bicí, baskytary, případně housle nebo nějaký dechový nástroj (seřazeno podle obvyklosti). *Melodie rompopových písní se odvracejí od volného metra, jaké mají stará hallgató, jsou formálně symetrické, často tvoří strofu a refrén. Nejčastější je instrumentálně-vokální interpretace, zpěv bývá vícehlasý a nástrojové obsazení tvoří hlavně kytary, klávesy a bicí. Ne zcela neobvyklé je užívání starých textů k novým melodiím*⁵⁵. Pravidelné střídání slok a refrénů u jednotlivých písní

⁵¹ Nemohu dokázat, že tyto oblečky nebyly pravé, ale některé z návštěvníků znám a vím, že bydlí v ubytovně pro neplatiče a při porovnání cen originálních oblečků těchto značek a sociálních dávek, si nemyslím, že by si mohli kupovat takto drahé oblečení.

⁵² Neptala jsem se, pouze podle odhadu.

⁵³ Jurková, 2008.

⁵⁴ Viz Michal Stewart: egalitárnost kultury je zobrazena ve vícehlase, kde mají všechny linie stejnou sílu a žádná nevyniká. Více v: Stewart, 2005, s. 182.

⁵⁵ Jurková, 2004, s. 35.

bylo dalším typickým znakem kapel, které hrály v klubu Černá perla, potažmo většiny kapel hrající popisovanou odnož rompopu – mnou nazývaný „klávesový rompop“.

- sociální aspekt: Nejčastěji se jedná o rodinné kapely, ke kterým se připojují další hudebníci podle potřeby muzikantů⁵⁶.

- jazykový aspekt: Většinu písní zpívají romsky nebo slovensky, i když to velmi často nejsou jazyky, které by používali na každodenní bázi. Některé písně (ve velmi malé míře) zpívají i česky. Kapely, které jsem slyšela v klubu Černá perla a později také poslouchala na youtube, nehrají skladby, které by byly instrumentální, ale všechny písně jsou zpívané. Písně - zpívané v romštině/slovenštině - mají sloužit jako komunikační prvek, nejen jako prvek zábavy. Prostřednictvím textů může interpret komunikovat publiku nějaké sdělení, což je nejlepší v jazyce, který sjednocuje muzikanty s publikem.

Zásadním rozdílem proti kapelám, které zařazuje Zuzana Jurková pod hlavičku rompopu (*Bengas, Točkolotoč, Terně Čhave, Věra Bílá a Kale*) a kapelami, které jsem zkoumala v Černé perle já, bylo zjednodušení hudby a nástrojového obsazení. Často se jednalo pouze o (dvoje) klávesy (a případně jednu elektrickou kytaru), které zastupovaly funkci rytmického i melodického nástroje. Klávesy obsluhoval hudebník, který také zpíval; doprovod tvořili další dva zpěváci, kteří utvářejí dvojhlas/tříhlas v terciových intervalech. Popis užívaných hudebních nástrojů uvádím na kapele *Kladnocistar čave*, která měla nejbohatší nástrojové obsazení ze všech skupin, jež jsem v klubu Černá perla viděla. Vystupovala v sestavě: 2x klávesy, 1x elektrická kytara, 1x baskytara, 1x bicí a zpěvák. Zpívali všichni kromě bubeníka a jednoho kytaristy. Oproti kapelám jako jsou například *Bengas, Točkolotoč* nebo *Terne čhave* chybí dechová sekce či muzikant hrající na housle.

Zajímavým prvkem, který není obsažen v Jurkové popisu rompopových kapel, je věnování většiny písní někomu konkrétnímu: zpěvák uvede křestní jméno a lokalizuje osobu⁵⁷. Tento zvyk připomíná tradiční věnování, které můžeme slyšet například na terénních nahrávkách olašských písní na CD *Vlachika Djila*, které sesbírala v letech 1959 – 1962 Eva Davidová na území České republiky a Slovenska.

Z Černé perly bohužel nemám terénní audio/video záznamy, protože nenastala vhodná příležitost na natáčení. Stejně tak bylo obtížné získat oficiální nahrávky kapel, které v klubu vystupovaly. Proto jsem pracovala s nahrávkami z webu, které představují

⁵⁶ Podle neformálního rozhovoru vedeného po emailech s kapelou Kladnocistar Čave.

⁵⁷ Například: „Tuto piesničku hrajeme na želanie pre moji šestru, pre Michalu Kešeľovu z Tibavy“ viz: <https://www.youtube.com/watch?v=e24t7-9oTTE>.

vzorek písní hraných v Černé perle. Výše popsané aspekty hudby hrané v klubu Černá perla ukazují na písní „Me som čavo“ od kapely *Gipsy Culy*. Tato kapela bývala pravidelným hostem v popisovaném klubu.

Záznam písně lze nalézt na internetu na serveru www.youtube.com viz uvedený odkaz, nebo po zadání názvu písně a kapely do vyhledávání: <https://www.youtube.com/watch?v=PBQI0OmCJGI>

Gipsy Culy – Me som čavo

Zpěvák začíná píseň věnováním „*Tuto pieseň hrajeme pre Miloša a pre jeho syna Peka na Karibské ostrovy*“, poté přijde předehra hraná na klávesy s občasnými vstupy houslisty. Hra na klávesy má hustou texturu, autor využívá možnosti přehrání rytmické složky, zbytek hraje live. Kapela je na nahrávkách doprovázena živým bubeníkem. Co se týče obsahové části, pravidelně se střídají dvě části, které by se daly označit za sloku a refrén, i když textově se jedná jen o jednu sloku, protože text se nemění. Zpěv se střídá jednohlasý s dvojhlasým, který je v dokonalém souzvuku.

4.8.1. Repertoár

Černá perla je zaměřena na mladé publikum, a tudíž tradiční romské písně – obvykle označované jako *phurikane gil'a*⁵⁸ se tu nehrají; jejich texty nebo jejich části bývají často převedeny do modernější hudební podoby. Styl většiny kapel by se dal označit termínem „rompop“. *Termín rompop se používá od 70. let, kdy jím byla označována fúze „tradiční romské hudby“ a soudobé západní populární hudby.*⁵⁹ *Rompop je v současnosti nejpopulárnější hudba jak mezi mladými Romy, tak mezi příslušníky střední generace. Poslouchají ho doma z kazet nebo CD disků, hrají ho na oslavách. Z hlediska funkce je to klasická ukázka tzv. „bašaviben“ („Unterhaltungsmusik“ = hudby pro zábavu).*⁶⁰ Základem většiny kapel, které jsem zde shlédla, bylo několik zpěváků (zpívajících vícehlase) a klávesy a elektrická kytara. Jedna ze skupin, které

⁵⁸ <http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/music/countries/data/czechia.cs.pdf>

⁵⁹ Jurková, 2008, s.76. „*The term rompop has been around since the 1970s, when it referred to the fusion of „traditional Romani music“ with elements of contemporary western popular music.*“

⁶⁰ Jurková, 2008, s.77. „*Rompop is the prevailing style preferred by younger Roma as well as the middle generation of Roma. They listen to it at home on on audiocassettes and CDs; they play it at parties and dance to it. From the functional point of view, it is typical „bašaviben“ („Unterhaltungsmusik“ = music for entertainment) at Romani gatherings.*“

jsem v klubu shlédla, jménem *Lače čave*, vystupovala v klasické sestavě – bicí, dvě kytary, baskytara, klávesy a dva zpěváci. Zpívali také všichni ostatní členové kapely (kromě bubeníka). Kapela (*Gipsy*⁶¹) *Kajkoš* vystupovala ve složení: zpívající klávesista, kytarista, baskytarista, bubeník a houslista. To odpovídá popisu hudebního stylu rompop podle Zuzany Jurkové: *V druhé polovině 20. stol. začíná tradiční romskou hudbu ovlivňovat hudba populární, což je do značné míry dáno rozšířením rozhlasu a televize. Některé prvky Romové přejímají (vícehlas, hudební nástroje populární hudby), jiné osobitým způsobem přetvářejí (melodika, texty s vlastní tematikou). Romové pronikají do nově se rozvíjejících oblastí (pop music, rock) a vytvářejí svérázné stylové směsice, v nichž dominuje emotivní projev a velká dávka muzikálnosti. Takový typ romské hudby označujeme jako rompop.*⁶²

Zazněly písně jako „O poštaris avel“, „Amari sal amari“ či „Andro verdan drukos nane“, tedy písně, které by se daly přinejmenším textově zařadit do výše zmíněné kategorie *phurikane gil'a* - „tradiční romské“. Většinu skladeb si ale vystupující (alespoň podle vlastních slov) napsali sami, nebo se jedná o skladby, které napíše nějaká z populárních zábavových kapel a ostatní je převezmou za své⁶³.

V době mého prvního aktivního výzkumu v klubu Černá perla pro klauzurní práci na předmět Romské umění jsem ovládala romský jazyk jen na základní úrovni, tudíž jsem se snažila dozvědět více o textech písní až později. Podle písní, které na moji žádost zpívali romští bratři z Kladna⁶⁴, kteří do klubu chodili, jsem se dozvěděla, že se jednalo o písně o lásce, o kráse žen (obraty jako „šukar cigánka, šukar piraňi, kamav tut, šukar jakha/bala“ apod. se opakují v mnoha variantách), jedna o žhářském útoku na Romy ve Vítkově (vysvětlila mi to matka jednoho z muzikantů kapely *Lače čave*, která se přišla podívat na koncert a sedla si ke stejnému stolu jako já). Témata tedy jsou osobní, sociální, politická nebo z každodenního života. O tom také Jurková v knize *Cesty romské hudby: Texty písní rompopu jsou různé, a to jak obsahem, tak kvalitou, což se často vzájemně podmiňuje. Některé opakují jen běžné klišé typu „miluješ mě?/proč mě nemiluješ?/miluju tě...“*, cennější reflektují pocity současných Romů.

⁶¹ Někdy uváděný jako *Gypsy Kajkoš*, jindy jen jako *Kajkoš* – jistě by stálo za to, se v některé jiné práci, používáním slova *Gipsy/Gypsy/Gypsi* v názvech kapel, více zabývat. V případě mé práce se nedá určit, která varianta je správná, protože název bývá pokaždé jiný – nejen rozdíl mezi *Kajkoš* a *Gypsy Kajkoš*, ale také *Gipsy Kajkoš*. Stejně tak u kapely (*Gipsy*) *Kamaro*. Rozdíl na oficiálních stránkách, facebooku, youtube, plakátech.

⁶² Jurková a kol., 2004, s. 35.

⁶³ Jedná se pouze o mou domněnku založenou na poznatcích z výzkumu pro tuto práci.

⁶⁴ Ptala jsem se jich na písně, které hrají kapely vystupující v Černé perle až o pár let později, v září 2013 a poté v červnu 2014 a tudíž je možné, že se jednalo pouze o písně, které kapely z Černé perly hrají obecně, ale nemusely je hrát zrovna během některého z koncertů v popisovaném klubu.

Hlavně tyto texty jsou svědectvím o živosti a o životnosti romského písňového folklóru. Takové texty jsou vlastně pokračováním tradice: nikoli tím, že by navazovaly na témata phurikane gilla, jako spíš podobnou funkcí: „dobrá píseň mluví pravdu“ (romské přísloví).⁶⁵

Organizátoři akcí ze začátku připravovali program podle doporučení a žádostí Romů z Kladna a okolí. Později již zjistili, která jména „táhnou“, a v současnosti vybírají vystupující většinou sami⁶⁶.

V klubu se odehrávaly romské zábavy, večery zaměřené na kubánskou hudbu (cca 1x měsíčně kapela *Roly Y Su Ritmo Latino*), kam také chodili jen Romové, diskotéky pro dospělé a diskotéky pro děti (pravidelně každou druhou sobotu v odpoledních hodinách). V některých případech měl na starosti afterparty po skončení živé produkce některý z romských DJs – například DJ Ferko, DJ Kale či DJ Šilalo. V některých dnech vystupovali jen samotní DJs.

Největšími „taháky“ (počet návštěvníků byl 4x vyšší než na *Lače čave* – na ty přišlo kolem 50 lidí, kdežto na *Gipsy Kajkoše* přes 200) byly romské „zábavové“ kapely ze Slovenska – nejčastěji v Černé perle vystupovaly kapely (*Gipsy*) *Kajkoš*, (*Gipsy*) *Kamaro*⁶⁷ a *Gipsy Culy*.

Dále také jednou vystoupila kapela *Kladnocistar čave* nebo - v podkapitole „Moje první návštěva v klubu Černá perla“ zmínění - *Terne čave*.

4.9. Konec terénního výzkumu v klubu Černá perla

Od začátku terénního výzkumu v klubu Černá perla bylo mým záměrem rozpracovat toto téma do šířky a hloubky v rozsahu bakalářské práce. Hlavně kvůli uzavření klubu a obtížnosti se zpětně dozvědět více informací od majitelů/provozních klubu⁶⁸ jsem byla nucena v rámci bakalářské práce využít poznatky získané před třemi lety a více, a navíc rozšířit text o další případovou studii. Ta se týká restaurace „Cikánská Jizba“ v Českém Krumlově, kterou s klubem Černá Perla ve Slaném porovnávám.

⁶⁵ Jurková a kol., 2004, s. 35.

⁶⁶ Z emailové konverzace s bývalými provozními klubu Černá perla ve Slaném z července 2014.

⁶⁷ Kapela Kajkoš i kapela Kamaro měly na webových stránkách klub přívlastek „Gipsy“, ovšem na plakátech takto uvedeny nebyly.

⁶⁸ Po výměně několika emailů se sestrou organizátora akcí v Černé perle, která mu pomáhá s administrativou, jsem se sice dozvěděla některé další informace, ale k samotnému organizátorovi jsem se nedostala.

Za dva roky, co slánský klub existoval, se několikrát potýkal s existenčními problémy, které nakonec vedly k definitivnímu ukončení činnosti. Jedním z největších problémů tu byla špatná izolace jak zvuková, tak tepelná. Dvakrát byli majitelé nuceni klub uzavřít od prosince do března, protože v něm byla moc velká zima. Z tohoto důvodu klub nefunguje ani dnes⁶⁹. Podle reportéra lokálních novin Slánské listy Zdeňka Tvrdeka⁷⁰ byl dalším z důvodů uzavření klubu hluk, který rušil neromské sousedy, žijící přes ulici. Pan Tvrdek uvádí i další důvod – prý se v klubu jednou strhla rvačka, při které byl někdo pobodán, a proto byli majitelé nuceni Černou perlu uzavřít⁷¹. Tyto informace se mi nepodařilo ověřit. Sami Romové, kteří v továrním komplexu bydlí, nevědí, proč klub zavřeli, ale myslí si, že majitel budovy chtěl vydělávat na dalších bytech, které v současnosti vyplňují prostory klubu⁷². Dnes – v červnu 2014 – je v prostorách klubu několik obytných prostor a majitel objektu stále přiděluje další. V místnostech, které sloužily hudební produkci, dnes bydlí okolo 50 Romů⁷³. Místní Romové žijící v prostorách bývalého klubu se o Černé perle sami nikdy nezmiňují (i když si stěžují na podmínky bydlení v nevhodných prostorách, které nejsou uzpůsobeny k bydlení) a někteří dokonce při přímé otázce na existenci klubu tvrdí, že o ničem nevědí. V současnosti majitel objektu přistavuje další a další bytové jednotky - zjevně z důvodu vyššího výdělku než jaký měl z pronájmu prostor klubu⁷⁴.

Vzhledem k tomu, že organizátoři z Černé perly stále pořádají (přibližně ve frekvenci jednou měsíčně) koncerty romské hudby v klubu Barn v Kladně, respektive v klubu Stodola který se změnil na klub Barn) a dříve také v hostinci v Ješíně nedaleko Kladna (v roce 2011 se konaly v hostinci v Ješíně dvě akce pod hlavičkou klubu Černá perla), je jasné, že finance v uzavření klubu nehrály podstatnou roli. Podle paní YZ dostali jen lepší nabídku na produkční práci v kladenském klubu Barn, kterou přijali. Na rozdíl od Černé perly není klub Barn zaměřený pouze na romské zábavy, ale využívá toho, že na rozdíl od původní lokality (obydlené pouze Romy) je okolní obyvatelstvo etnicky smíšené, a tedy že organizátoři nejsou okolím „nuceni“ pořádat pouze romské akce. V klubu Barn se přesto víceméně pravidelně – cca jednou za měsíc - konají romské hudební večery pod hlavičkou klubu Černá perla, které jsou stále populární.

⁶⁹ www.cernaperla.cz

⁷⁰ Tvrdek, 2011.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Rozhovor se skupinkou Romů v areálu továrny 16.8.2012.

⁷³ Podle terénní pracovnice XY, která pravidelně do popisované lokality dochází, 2.8.2014 v emailové korespondenci.

⁷⁴ Podle terénní pracovnice XY, která pravidelně do popisované lokality dochází, 2.8.2014 v emailové korespondenci.

Využívání názvu Černá perla, přestože se dnes akce konají v klubu Barn, je taktéž pouze praktickým opatřením. Na facebookovém profilu klubu Černá perla je přihlášeno mnoho „přátel“ a odběratelů novinek, a tak je jednodušší se s nimi spojit takto, než je stále odkazovat na web www.barnkladno.cz či na facebookový profil klubu Barn.

5. Restaurace Cikánská jizba v Českém Krumlově

5.1. Český Krumlov⁷⁵

Český Krumlov je pohraniční město na jihu České republiky, na jehož území žilo do konce II. světové války velké množství lidí německé národnosti. Ti byli v roce 1945 vyhnáni, což vedlo k zásadním změnám ve složení obyvatelstva. Opuštěné byty a domy byly obsazovány etnickými Čechy, Slováky, Maďary, Rumuny⁷⁶ a dalšími, a – pro moji práci nejpodstatnějšími – Romy. Do Českého Krumlova, na rozdíl od mnoha jiných oblastí České republiky⁷⁷, začali přicházet Romové hned po válce tedy v letech 1945⁷⁸ – 1948 a to velmi často spontánně, skrze organizované migrace⁷⁹. Přesto se domnívám, že přesuny obyvatelstva byly pravděpodobně hned od začátku poměrně masivní, protože již v listopadu 1946 byla navržena politika „očistění pohraničního pásma od cikánů“⁸⁰.

Důvodem migrací byla touha po změně životního stylu, nalezení nového domova, zaměstnání a ukončení izolace od majoritního obyvatelstva v romských osadách, které se často nacházely mimo hranice obcí. *Mobilita mezi Slovenskem a českými zeměmi byla především určitým východiskem ze situace, která vyplývala z hluboké krize existenčních perspektiv této populace.*⁸¹

Zajímavostí je, že do celého Jihočeského kraje se nastěhovalo po válce celkově velmi málo Romů v poměru k jiným krajům. Jedinou výjimkou byl Český Krumlov, kde poměrné počty romských přistěhovalců byly srovnatelné s počty např. v městech Severočeského kraje⁸².

Romové byli po příjezdu do Českého Krumlova často usazováni v centru města v historických domech, což se změnilo⁸³ po revoluci a po získání statutu UNESCO

⁷⁵ Díky rozsáhlému výzkumu Evy Davidové, která v Českém Krumlově žije, je možné získat o tomto městě více informací než o Slaném.

⁷⁶ Davidová, 1995, s. 143.

⁷⁷ Jako byla například industriální města Ostrava, Kladno, Most.

⁷⁸ Již 4. 12. 1945 bylo v Praze navrženo zakázat romským rodinám migrovat, a tak zamezit přílivu migrantů ze Slovenska do Čech. Viz Nečas, 2008, s. 65.

⁷⁹ *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách, 2004, s. 14.*

⁸⁰ 28.11.1946 – *Ministerstvo sociální péče svolalo poradu o směrnících, jak očistit „pohraniční pásmo od cikánů“, zakázat jim kočování a zapojit přistěhovalce do pracovního procesu, respektive otevřít tábory pro osoby vyhýbající se práci.* Viz Nečas, 2008, s. 66.

⁸¹ Nečas, 2002, s. 85.

⁸² Tamtéž, s. 88.

⁸³ *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách, 2004, s. 14.*

v roce 1992⁸⁴. Dnes bydlí v centru jen málo Romů, ale je mezi nimi část rodiny Kotlárů, kteří jsou zakladatelé a majitelé Cikánské jizby, restaurace, která je tématem mojí bakalářské práce.

Dnes žije v Českém Krumlově cca 14 000 obyvatel, z toho je asi 800 Romů⁸⁵ a jejich soužití je považováno za téměř ideální⁸⁶. K tomu podotýká Věra Kotlárová: *Soužití [mezi Romy a Neromy] je určitě lepší než jinde, ale já si myslím, že tady už jsou taky problémy. Hlavně kvůli práci. Zrušení Větrní (bývalá papírna – pozn. Jurková) to udělalo hodně, protože tam dělalo hodně Cigánů, hlavně chlapů, ty starší, ty už nikdo nechal. Ale ono je to taky tak, že je léto, sezóna a každé by si mohl najít práci, ale oni nezaměstnají Cigány*⁸⁷. Jistě k tomu přispělo, kromě brzké migrace, také snaha o co nejrychlejší stabilizaci a fakt, že většina českokrumlovských Romů považuje toto město za svůj domov⁸⁸. Do Českého Krumlova totiž – na rozdíl od čistě industriálních měst – nemířili Romové prvotně za prací, ale hlavně za nalezením nového bydlení a získání lepšího společenského postavení⁸⁹. K tomu do dnešní doby došlo: *Řada Romů v Českém Krumlově v posledních letech sama zaměstnává ty, kteří přišli o práci. Romský podnikatel Dezider Dunka ve své firmě provádí stavební práce a se svými čtyřiceti pracovníky (hlavně romskými) zajišťuje část úklidu města. Mezi dalšími podnikajícími Romy jmenujme alespoň manžele Milana a Věru Kotlárovy, kteří úspěšně provozují hospodu Cikánská jizba.... Další z místních Romů jáhen Vojtěch Vágai působí v českokrumlovském kostele sv. Víta...Romové mají v Českém Krumlově své občanské sdružení „Soužití“, jehož jedním z nejnovějších záměrů je založit ve městě Komunitní romské centrum.*⁹⁰

Podle Evropského sociálního fondu ČR je v Českém Krumlově v dnešní době jedna vyloučená lokalita, kam byli Romové vystěhováni po roce 1989 v rámci privatizování a restituování domů v centru města⁹¹.

⁸⁴ http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%BD_Krumlov

⁸⁵ *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách, 2004*, s. 14.

⁸⁶ V Českém Krumlově je nejvyšší procento smíšených romsko – českých manželství v celé ČR. Viz. Davidová, 1995, s. 148, dále *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách, 2004*, s. 15.

⁸⁷ Viz Vyprávění Věry Kotlárové v rozhovoru vedeném v Českém Krumlově 10. 8. 2014

⁸⁸ *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách, 2004*, s. 14.

⁸⁹ Davidová, 1995, s. 142.

⁹⁰ *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách, 2004*, s. 15.

⁹¹ http://www.esfcr.cz/mapa/int_jc3_3.html, přístup 5. 8. 2014, [http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par\[id_r\]=52486&par\[view\]=0](http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par[id_r]=52486&par[view]=0), str. 1, přístupné 5. 8. 2014.

5.2. Popis lokality

Restaurace Cikánská jizba se na rozdíl od klubu Černá perla nachází v samém centru města, tedy v lokalitě, kde dnes téměř žádní Romové nebydlí. V ulici Dlouhá, kde Romové až do revoluce žili, zůstala jen jedna romská rodina⁹² – rodina Kotlárů, kteří jsou majitelé Cikánské jizby – a s ní ještě do předloňska i malého penzionu Věra. Dvoupatrová budova, ve které restaurace sídlí, je obklopena turistickými krámkami, penziony, galeriemi a dalšími restauracemi. Vše je přizpůsobeno turistům – velké reklamy na „českou kuchyni“, obrázky od českých umělců s pohledy na Český Krumlov nebo Prahu, všechny jídelní lístky minimálně dvojjazyčně, hned naproti Cikánské jizbě sídlí „CK Shuttle Český Krumlov“ vozící turisty do zajímavých míst. Přestože jsou turisté nejčastějšími návštěvníky restaurace, ceny jídla a pití v Cikánské jizbě zůstávají oproti ostatním podnikům více než přátelské, a tudíž je podnik cenově přístupný i pro místní.

Obrázek 5: Okolí restaurace Cikánská jizba – Dlouhá ulice. Foto: Antonín Jelínek.

⁹² Podle rozhovoru s Věrou Kotlárovou, pořizem dne 10. 8. 2014, žije v centru města pouze kolem 50 rodin, z toho 2 romské – jejich rodina a rodina jejího bratra. Všechny ostatní domy jsou přestavěné na penziony, restaurace a další zařízení pro turisty.

5.3. Majitelé restaurace⁹³

Majiteli restaurace Cikánská jizba jsou Milan a Věra Kotlárovi. Kromě restaurace provozovali ještě do roku 2012 penzión ve stejném domě, ve kterém se nachází Cikánská jizba. Od loňského roku mají další penzión ve vesnici za Českým Krumlovem. Manželé Kotlárovi nejsou jen provozními restaurace, ale také zaměstnanci – Milan Kotlár obsluhuje, Věra Kotlárová vaří pro hosty restaurace. Jejich syn Michal Kotlár je lídrem kapely *Cindži Renta*, která v Jizbě pravidelně koncertuje.

Rodiče Věry Kotlárové (za svobodna taktěž Kotlárové) přišli do Česka⁹⁴ hned v rámci prvních poválečných spontánních migrací za účelem nalezení lepší práce a lepšího života. *Ona totiž na Slovensku nebyla práce a oni slyšivali, že tam je a hlavně někdo jim tam říkal, že v Čechách je to lepší a lepší.*⁹⁵ Po příjezdu do Českého Krumlova získali dům v ulici Dlouhá, v centru města, kde se dnes nachází restaurace Cikánská jizba. Věra Kotlárová se tedy v domě narodila a žije v něm až dodnes.

Milan Kotlár (za svobodna Milan Červeňák) se narodil na Slovensku a se svými rodiči přišel do Českého Krumlova až v roce 1968⁹⁶. Při svatbě s Věrou Kotlárovou si vzal její jméno kvůli tomu, že Červeňákoví měli – na rozdíl od Kotlárů – špatnou pověst⁹⁷.

Po svatbě se pan Červeňák, respektive Kotlár přistěhoval k Věře Kotlárové do domu v ulici Dlouhá. Do roku 1989 pracoval Milan Kotlár jako topič a paní Kotlárová byla doma s dětmi; mezi sebou všichni mluvili romsky. Hned po revoluci jim bylo nabídnuto odkoupení domu, ve kterém bydleli. Zde otevřeli 7. 5. 1993 restauraci Cikánská jizba, která funguje dodnes.

Pan Milan Kotlár je již 12 let členem zastupitelstva města Český Krumlov⁹⁸.

⁹³ Zdrojem ke většině informací v této podkapitole mi byl rozhovor s paní Věrou Kotlárovou vedený 10. 8. 2014 v Českém Krumlově.

⁹⁴ *Moji rodiče jsou ze Slovenska. Maminka byla od Krivan a tatínek od Slavkova.* Viz Vyprávění Věry Kotlárové v rozhovoru vedeném v Českém Krumlově 10. 8. 2014. To se shoduje s průzkumem E. Davidové – viz Davidová, 1995, s. 148.

⁹⁵ Tamtéž.

⁹⁶ *Ono totiž tady byly strašný problémy s Červeňákama. Jakmile někdo něco provedl, hledali Červeňákoví. To byla taková problémová rodina. Když byl manžel Červeňák, jo tak, ty jsi od tamtěch? A on se za to styděl.* Viz Vyprávění Věry Kotlárové v rozhovoru vedeném v Českém Krumlově 10. 8. 2014

⁹⁷ Ze stejného zdroje.

⁹⁸ V současnosti (2014) je zastupitelem opozičním. Viz <http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/ZM2010-2014.xml>.

5.4. Cikánská jizba

Do restaurace jsem se nakonec poprvé dostala na podzim roku 2012 při přípravě programu pro „Summer school of Romani music“ pro University of Pittsburgh a FHS UK.

Cikánská jizba leží v samém historickém centru Českého Krumlova, v ulici Dlouhá, č.p. 31, na takzvaném Ostrově. Vznikla v roce 1993 a od té doby je neustále v provozu. Otevřeno má od pondělí do soboty, vždy od 17:00 do 23:00, ale z mé vlastní zkušenosti se vždy zavíralo později.

Dům, ve kterém se nachází restaurace, je nahrubo omítnutý šedou barvou, na penzion Věra upozorňuje vývěsní štít v podobě loukoťového kola s namalovaným portrétem romské ženy.

Restaurace sestává ze dvou místností, z nichž ta zadní je spíše „nouzová“ – přesouvají se do ní lidé, pokud je úplně plno nebo později, po půlnoci, protože lépe zadržuje hluk. V přední části je šest stolů plus jeden vyhrazený pro muzikanty, případně výčepního, dále jsou 3 židle u baru.

Kapacita Cikánské jizby je podle serveru www.cindzirenta.cz 50 míst⁹⁹. Výzdoba má navodit atmosféru „cikánské jizby“, je zde tedy obraz romské ženy, loukoťová kola, dřevěné nádobí, obří sekera, skicy portrétů štamgastů a fotografie staré kapely složené z předků manželů Kotlárových. Zásadním znakem „cikánskosti“ jistě má být i živá romská kapela, která vznikla právě u příležitosti otevření restaurace. Podle Michala Kotlára se v restauraci vaří i *cikánská kuchyně*¹⁰⁰.

Většinou je restaurace plná, obzvláště o víkendech, kdy zde vystupuje kapela *Cindži Renta*. Nejčastěji – hlavně v létě - navštěvují Cikánskou jizbu zahraniční turisté, občas turisté čeští, jen v menším počtu obyvatelé Českého Krumlova. V zimě se počet lokálních návštěvníků (tzv. štamgastů) v Cikánské jizbě zvýší. A ač říká Michal Kotlár v rozhovoru pro All Television, že v Jizbě jsou Romové jen obsluha a kapela¹⁰¹, při třech z mých čtyř návštěv byl vždy alespoň jeden romský pár přítomen.

⁹⁹ <http://www.cindzirenta.cz/index.php/cikanska-jizba-cesky-krumlov>.

¹⁰⁰ <http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2976562>

¹⁰¹ <https://www.youtube.com/watch?v=oghXwqCFwTM>

Obrázek 6: Restaurace Cikánská jizba a bývalý penzion Věra. Foto: Antonín Jelínek.

Obrázek 7: Interiér restaurace Cikánská jizba; typický sobotní večer. Foto: Antonín Jelínek.

5.5. Cindži Renta

Kapelu *Cindži Renta*, která víceméně pravidelně vystupuje v českokrumlovské restauraci Cikánská jizba, jsem si oblíbila během jejich angažmá na Světovém romském festivalu Khamoro, kde hrála v roce 2012. Z propagačních materiálů festivalu Khamoro 2012 jsem se dozvěděla, že jde o kapelu z Českého Krumlova, která hraje tradiční romské písně¹⁰² ve svérázných aranžích, a že hudebníci nemají formální hudební vzdělání¹⁰³. Skupinu vede akordeonista Michal Kotlár, který pochází z rodiny, kde se hraní na nástroje předávalo po generace (i když zrovna jeho otec není aktivním hudebníkem).

Kapela *Cindži Renta*, respektive *Čin Pale Buj*¹⁰⁴ vznikla v roce 1993 při otevření restaurace Cikánská jizba. V té době bylo ještě složení skupiny jiné; jediným zbylým členem původní skupiny a v současnosti i jejím leaderem - je syn majitelů Cikánské jizby Michal Kotlár. Společně s ním v první sestavě kapely působili otec a strýc Věry Kotlárové, otec Milana Kotlára a postupně se k nim přidal i houslista Tomáš Balog, který je stále součástí *Cindži Renta*. Stejně tak, jako hrál se svými předky Michal Kotlár, dnes občas vystupuje s kapelou *Cindži Renta* jeho jedenáctiletý syn.

Ač by se mohlo na první pohled zdát, že „primášem“ je houslista Tomáš Balog, který při koncertech komunikuje s publikem a zpívá obvykle první hlas, při bližším zkoumání je snadné zjistit, že kapelu vede Michal Kotlár. Nejen že udává rytmus a „řídí“ muzikanty, ale díky svojí práci v organizaci Slovo 21¹⁰⁵ jsem si také mohla osobně potvrdit poslední bod z definice primáše podle Zuzany Jurkové, a to že primáš domlouvá vystoupení a přebírá finanční odměnu.

¹⁰² O repertoáru kapely více v podkapitole „Repertoár“. Kapela *Cindži Renta* s tradičními romskými písněmi vystupovala na Světovém romském festivalu Khamoro 2012 na žádost uměleckého ředitele festivalu Dženila Silajdžiče, který kapelám dává podmínku, že musí hrát romské písně nebo alespoň písně vycházející z romské tradice, když vystupují na festivalu, který má v názvu „romský“. Samotná kapela považovala toto omezení za ochuzení publika, které by si jistě rádo poslechlo i jiné, než jen romské, písně.

¹⁰³ Na webových stránkách www.cindzirenta.cz kapela uvádí: „*Historie skupiny sahá až ke kořenům našich předků. Někteří z nás hráli se svými dědy a díky tomu vlastně vznikla současná Cindži Renta. Hudba, kterou hrajeme, není podložena hudebním vzděláním, ale o to více ji hrajeme s láskou a nasazením.*“ To také odpovídá popisu v knize *Cesty romské hudby* (Jurková, 2003, str. 29): „*Pro romský způsob předávání hudebních dovedností je příznačné takzvané orální tradování od učitele k žákovi, tedy předávání jednak mimo oficiální instituce a druhak bez použití notového zápisu.*“ Při všech mých návštěvách v Cikánské jizbě seděl u stolu s muzikanty i syn kapelníka, který po oficiálním konci hudebního programu šel do zadní místnosti, kde zkoušel na akordeon hrát to, co během večera odkoukal od otce.

¹⁰⁴ Kapela se původně jmenovala „Čin Pale Buj“ se zpěvačkou, které se říkalo *Cindži Renta* podle mokrého hadru, který měl vždy přes zástěru, protože vybíhala zpívat z kuchyně, kde pracovala jako pomocná síla. Odtud tedy později název *Cindži Renta*. Více viz: <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2976562>.

¹⁰⁵ Nezisková organizace Slovo 21, z. s. je organizátorem Světového romského festivalu Khamoro.

Nejdůležitější osobou profesionálních hudebních skupin usedlých Romů bývá primáš. Obvykle (ne však nutně) je jím ten, který hraje ...první housle. Autorita primáše nevycházela pouze z jeho hudební úrovně, ale také ze síly jeho osobnosti. ... Důležitost primáše je vysvětlována faktem, že jeho hráčská osobnost vytvářela styl, repertoár a způsob hry celé kapely. Primáš obvykle pochází z hudební rodiny, první zkušenosti získával již v mládí v rodinné kapele, později založil vlastní skupinu, které vtiskl svůj styl. Byl chápán jako reprezentant skupiny. Právě primáš domlouval hudební angažmá a jemu bylo placeno...¹⁰⁶.

Složení kapely se postupně drobně obměňovalo (muzikanti spíše přibývali, než že by se měnili), ale původně *Cindži Renta* vycházeli z klasické sestavy romské cimbálové muziky, kde tradičně působili pouze muži. *Obživou těchto ... skupin Romů je často profesionální hudebnictví, které je téměř výhradně mužskou záležitostí.*¹⁰⁷ V současné sestavě: Michal Kotlár – akordeon, Pavel Daňo – kytara, (jediný Nerom v kapele¹⁰⁸) Ondřej Valach – klarinet, Tomáš Balog – housle a Dušan Vagai – kontrabas vystupuje od roku 2001. I když se může zdát, že podle různých příjmení nejsou členové v kapele nijak příbuzní, v dnešní době jsou – podle romské tradiční kultury¹⁰⁹ – všichni Romové v kapele, kromě Michala Kotlára příbuzensky provázaní přes svoje manželky, které jsou sestřenicemi. To upevňuje vazby ve skupině, což jistě potvrzuje třináctiletá stálost ve složení skupiny.

Na webových stránkách www.cindzirenta.cz se uvádí, že kapela pravidelně – každý pátek a sobotu – vystupuje v restauraci Cikánská jizba v Českém Krumlově¹¹⁰, která patří rodičům kapelníka Michala Kotlára. *Slovenští Romové si svou hrou při různých slavnostech (svatby, křtiny apod.) jen přivydělávali, jinak se živili jiným řemeslem.*¹¹¹ Kromě působení v českokrumlovské restauraci hraje často kapela na různých oslavách, svatbách, festivalech apod. Ve všech propagačních materiálech uvádějí vystupování na narozeninových oslavách Karla Gotta a Dády Patrasové.

¹⁰⁶ Jurková a kol., 2004, s. 33

¹⁰⁷ Jurková a kol., 2004, s. 32.

¹⁰⁸ V kapele začal působit o něco později než ostatní muzikanti. Sám je kavárenským muzikantem a hudba *Cindži Renta* se mu líbila, a tak se zeptal, jestli může ve skupině hrát. Po nějaké době dočasně nahradil houslistu Tomáše Baloga, ovšem v kapele zůstal i po návratu houslisty zpět. Viz interview během Festivalu Khamoro 2012 pro All Television: <https://www.youtube.com/watch?v=oghXwqCFwTM>.

¹⁰⁹ Jurková a kol., 2004, s. 6.

¹¹⁰ <http://www.cindzirenta.cz/index.php/cikanska-jizba-cesky-krumlov-2>, přístup 4. 8. 2014.

¹¹¹ Jurková a kol., 2004, s. 32. Sám Michal Kotlár je majitelem stavební firmy, o zaměstnání dalších členů kapely nevím.

5.6. Repertoár

*Romské kapely hrající pro okolní – neromské – obyvatelstvo hrály jak romské, tak i neromské písně, které se vzájemně prolínaly a sblížovaly.*¹¹² V charakteristice skupiny pro katalog festivalu Khamoro 2012 je uvedeno, že *Cindži Renta* hraje tradiční romské písně (což ostatně do značné míry souhlasilo s jejich tamějším vystoupením)¹¹³. Lídr kapely Michal Kotlár v rozhovoru pro TV Metropol v rámci propagace festivalu Khamoro 2012 uvedl, že *Cindži Renta* je „romská lidová čardášová kapela“, která hraje písně převzaté od svých předků.¹¹⁴

Při terénním výzkumu v Cikánské jizbě a po analýze dvou CD¹¹⁵, které kapela vydala, jsem zjistila, že romské písně sice v repertoáru kapely převažují, ale v duchu tradičních romských „kavárenských“ kapel hraje skupina i písně, které jsou žádané publikem, přestože se nemusí jednat o písně romské – například mezi romskými kapelami (včetně *Cindži Renta*) velmi často hraná populární židovská píseň „Hava Nagila“¹¹⁶, nebo Gershwinovo „Summer Time“. To také popisuje ve své recenzi na CD Amare pre mande rušen pro romea.cz Vladimír Vlasák: *Jako by skupina vstoupila s touto muzikou do budapešťského salonu a předvedla místní honoraci, že to umí podat i trochu umělecky.*¹¹⁷

V době vydání prvního CD – „Amare premande“¹¹⁸ rušen – vystupovala kapela ve složení tradiční cimbálové muziky (obvykle housle, někdy viola nebo druhé housle, klarinet, cimbál, kontrabas a zpěv, tedy dva melodické nástroje, případně jeden „kontruující“, tj. udávající pulz, cimbál jako nástroj rytmicko-harmonický, a nástroj basový. Zpívají hudebníci, první houslista nejčastěji první hlas.). V *Cindži Renta* přebral funkci cimbálu akordeon, což znamená, že udával „puls“ a harmonii. Dalším klasickým znakem je užití dvou melodických nástrojů (housle a klarinet), které se střídají v sólech. Většinu doby muzikanti zpívají dvojhlasem.

Na webových stránkách¹¹⁹ i v rozhovorech¹²⁰ uvádí Michal Kotlár, že hudbu, kterou dneska hrají, se naučili od svých předků. Předpokládám, že tento fakt se vztahuje především na repertoár, který kapela představila na svém prvním CD.

¹¹² Jurkova a kol., 2004, s. 32.

¹¹³ Viz rozhovor 1. června 2014 v Cikánské jizbě.

¹¹⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=c-zSfhOBb6I>, přístup 4.8.2014.

¹¹⁵¹¹⁵ 2009 – Amare premande rušen, s.a. (podle slov Michala Kotlára: *asi 2011*) - Cindži Renta.

¹¹⁶ Jurková a kol., 2013, s. 41.

¹¹⁷ <http://www.romea.cz/cz/zpravy/cindzi-renta-s-laskou-a-nasazenim>

¹¹⁸ „Premande“ psáno dohromady.

¹¹⁹ www.cindzirenta.cz.

V současnosti – jako reprezentativní vzorek používám druhé CD s názvem „Cindži Renta“ - kapela představuje poměrně typického zástupce „kavárenské kapely“, která hraje na přání (i nevyslovené; hudebníci však ze zkušenosti vědí, co lidé rádi poslouchají nebo reagují na ocenění té které písně) posluchačů. „*K tradičnímu zaměstnání usedlých Romů patřilo i provozování (instrumentální) hudby pro neromské obyvatelstvo. Protože repertoár obsahoval jak písně romské, tak – převážně - písně slovenské (a jiné) absorbují usedlí Romové snadněji okolní hudební vlivy a svou hudbu přizpůsobují poptávce domácího obyvatelstva.*“¹²¹ Druhé CD kapely je mnohem stylově rozrůzněnější než CD první. Kromě tradičního romského hallgata obsahuje i pouze instrumentální písně, rompopovou „Khangeri“, či slovenskou kavárenskou „Rád bozkávám“. Touha po různorodosti je zřejmá i z popisů jednotlivých skladeb na zadní straně CD.

Texty písní, které je možné slyšet v podání *Cindži Renta* při hraní v Cikánské jizbě, jsou v romštině nebo ve slovenštině. Písně, jejichž původní text je v jiném jazyce než je romština, kapela nezpívá – například výše zmíněný anglický *Summer Time* či hebrejská *Hava Nagila*. To se shoduje s poznatky Svanibora Pettana¹²². Ten při svém výzkumu romské hudby v Kosovu zjistil, že Romové zpívají jen ty písně, kterým rozumějí. Tomu v našem případě tedy odpovídá, že zpívají jen tehdy, pokud jsou texty romsky nebo česky/slovensky. Písně, které mají promlouvát i k Neromům, jsou případně zpívané romsky i česky/slovensky. Příkladem je píseň č. 4 „Devlestar čháve“ na CD „Amare premande rušen“, která je jediná píseň (také) s českým textem na celém CD, kde se zpívá *Devlestar čháve amen sam, lungone dromenca phiras, bachtales amen sajinas, le Devleske amen pal'ikeras*¹²³. A v české variantě *Koně, vozík ani Cigán už nemá, kolem sebe radost rozdává, kolem sebe krásné dívky má, pojd'te lidi, pojd'te, zazpívá*“.

Na závěr podkapitoly o hudbě ještě jeden zdánlivě překvapivý příklad. Jak kapela *Cindži Renta*, tak rompopová kapela *Kamaro* (a i několik dalších podobných skupi) mají v repertoáru a poměrně často hrají tutéž písničku „Aj hopa hopa (Šukar cigánka)“.

¹²⁰ Např. <http://prehravac.rozhlas.cz/audio/2976562>, <https://www.youtube.com/watch?v=c-zSfhOBb6I>.

¹²¹ Jurková a kol., 2004, s. 32.

¹²² Pettan, 1992.

¹²³ *J sme Boží děti, jdeme dlouhými cestami, šťastně se staráme, Bohu děkujeme.*

(Gipsy) Kamaro – Aj hopa hopa (Šukar cigánka)

https://www.youtube.com/watch?v=45mhDC_4nh4

Cindži Renta – Aj hopa hopa (Šukar cigánka)

<https://www.youtube.com/watch?v=xm8PXKjbIio>

Základní rozdíl je ovšem v jejich interpretaci: zatímco např. (*Gipsy*) *Kamaro* to hraje jako jednoduchou klávesovou skladbu, v níž dominuje zpěv, v sólech (sloky) připomínající majoritní pop, v případě *Cindži Renta* je přednes mnohem komplexnější. To se týká jak (větší) hustoty akordů, tak obměn v aranžmá, a také zařazení virtuózního houslového sóla. Zároveň se výrazně mění jak dynamika, tak i tempo – a interpretace se tak blíží stylu romských kavárenských kapel.

Skutečnost, že dvě tak odlišné skupiny hrají tutéž písničku, potvrzuje jejich částečně společné posluchače, ty „silent performers“. A opravdu, jak bylo řečeno výše, *Cindži Renta* hrává i na romských svatbách, kde se požadavek na podobnou píseň snadno může vyskytnout. Na druhé straně ale způsob, jak ji obě skupiny hrají, je přece jen situuje do převážně odlišných prostředí.

6. Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se zabývala dvěma místy, kde pravidelně působí (resp. působili) romští hudebníci: romským hudebním klubem Černá perla a restaurací Cikánská jizba. Vzhledem k převážně etnomuzikologickému zaměření práce byla mou hlavní metodou etnografie, doplněná hudebními analýzami a daty dalších typů. Poznatky z výzkumu dobře korespondovaly s výchozím teoretickým konceptem soundcapes, podle něž provozovanou hudbu - jednak repertoár, jednak také způsob provádění, tedy interpretaci - velmi významně ovlivňují posluchači.

Potvrdilo se mi, že hudebníci (i DJové) v klubu Černá perla, jehož návštěvníky, posluchači a tanečnický byli téměř výhradně Romové, hráli styl, který je jistou modifikací rompopu, jak o něm mluví Zuzana Jurková v knize *Cesty romské hudby* či ve článku *The Czech Rompop Scene: The (Un)surprising reality?*¹²⁴. Tato modifikace by se dala označit jako „klávesový rompop“; jeho rozšíření si vysvětlují menší interpretační náročností, než dřív popsáný rompop. Pro „klávesový rompop“ je také příznačné, že kapely nikdy nehrají pouze instrumentální kusy, ale vždy zpívají nějakým publiku srozumitelným jazykem (romsky/slovensky).

Naproti tomu skupina *Cindži Renta*, hrající pravidelně v krumlovské Cikánské jizbě, musí uspokojit pestré publikum této restaurace v turisticky frekventované lokalitě. Proto je jejich interpretační styl blízký stylu tradičních romských restauračních kapel. Skupina ovšem také hrává na akcích, kde se očekává spíše rompopový styl - ať jde o festival Khamoro, nebo kupříkladu romské svatby. *To, že romští hudebníci byli často zprostředkovatelé styku a výměny mezi romskou komunitou a okolím, mělo a má dopad jak na jejich ocenění, tak na vlastní podobu hudby*¹²⁵. Proto je jejich repertoár smíšený a obsahuje i písně neromské, které jsou hrány jen proto, že se líbí publiku.

Lze ale předpokládat i to, že postupem času získává i u neromského publika oblibu rompop, zejména některé jeho skladby.

V úvahu je ale možné vzít ještě širší historicko-kulturní kontext obou míst. Český Krumlov patří mezi místa, kde se Romové usazovali hned po válce, dnes jsou tedy považováni za „starousedlíky“ a jejich soužití s majoritou je pokládáno za téměř

¹²⁴ Jurková a kol., 2004, s. 35 – 36, Jurková, 2008.

¹²⁵ Jurková a kol., 2004, s. 9.

příkladné. Za takové je možné považovat i restauraci Cikánská jizba a hudební "služby", které se tu provozují. Dochází k naplnění tradičních zidealizovaných představ a naplňování toho, co nikdo jiný neumí nebo nedělá. Naopak v průmyslovém městě Slaný, kde soužití Romů s majoritou nebylo ideální nikdy a kde Romové žijí ve vyloučených lokalitách, dochází k uzavírání se i v rámci kulturních aktivit.

Jistě by stálo za to se v nějaké jiné práci zaměřit na jazykovou stránku textů písní hraných v klubu Černá perla. Proč je většina písní hraných v klubu Černá perla v romštině, i když jsou muzikanti například mladí kluci z Kladna, kteří mezi sebou nemluví romsky a jednotlivé písně uvádějí česky? Druhým nejčastěji používaným jazykem je slovenština, a to i u českých - romských kapel. Skládají tedy sami ve slovenštině? Nebo jsou všechny slovenské písně přebrané od slovenských kapel - a tudíž romské kapely z České republiky skládají pouze v romštině? Volba jazyka u rompopových písní tedy neodpovídá běžné lingvistické situaci.

Tématu by se tedy dalo věnovat ještě z mnoha různých perspektiv – například jazykové, historické či geografické; z pohledu etnomuzikologického jsem mohla potvrdit teorii soundscapes podle Zuzany Jurkové, která v pražské romské hudební scéně vyděluje (mimo jiné) typy živého hraní romských muzikantů na „Romové pro Gádže“ a „Romové (nejen) sobě: Rompop“. Na dvou případových studiích jsem ukázala, že znaky těchto dvou typů vystupování nejsou příznačné jen pro Prahu, ale odpovídají i dalším místům v České republice. Předpokládám proto, že tomu bude odpovídat skutečnost i v jiných městech.

7. Seznam literatury:

Knižní literatura:

Davidová, Eva, 1995: *Cesty Romů*. Olomouc: Univerzita Palackého.

Geertz, Clifford, 2000: *Interpretace kultur*. Praha: SLON.

Gray, John, 2006: „The Moving Target“. *New York Review of Books*. 5. 10. 2006. s. 22 – 24. Citováno podle Reyes, Adelaida, 2009: „What Do Ethnomusicologists Do? An Old Question for a New Century.“ *Ethnomusicology* 1/2009. s. 1-17.

ICOS Český Krumlov, 2004: *Poznáním k porozumění: Příručka pro výuku o romské menšině na základních školách*. Praha: OSF.

Jurková, Zuzana a kol., 2004: *Cesty romské hudby*. Praha: Slovo 21.

Jurková, Zuzana, 2008: „The Czech Rompop Scene: (Un?)surprising Continuity.“ In *The Human World and Musical Diversity*. Sofia: Institute of Art Studies. s. 76-82.

Jurková, Zuzana a kol., 2013: *Pražské hudební světy*. Praha: Karolinum.

Kaufman Shelemay, Kay, 2006: *Soundscapes: Exploring Music in a Changing World*. New York – London: W.W. Norton.

Kertész-Wilkinson, Irén, 1997: *The Fair Is Ahead of Me: Individual Creativity and Social Context in the Performance of a Southern Hungarian Vlach Gypsy Slow Song*. Budapest: Institute for Musicology of the Hungarian Academy for Sciences.

Merriam, Alan P., 1964: *The Anthropology of Music*. Evanston: Northwestern University Press.

Nečas, Ctibor, 2002: *Romové v české republice včera a dnes*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Nečas, Ctibor, 2008: *Historický kalendář: Dějiny českých Romů v datech*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

Pettan, Svanibor, 1992. „Lambada in Kosovo: A Profile of Gypsy Creativity.“ *Journal of the Gypsy Lore Society* 5, s. 117 – 130.

Pettan, Svanibor, 2002: *Rom Musicians in Kosovo: Interaction and Creativity*. Budapest: Institute for Musicology of the Hungarian Academy for Sciences.

Radulescu, Speranta, 2003: „Co je cikánská hudba? (O příslušnosti, identifikaci, zařazení, přijetí zařazení).“ In *Romská hudba na přelomu tisíciletí*. Praha: Studio Production Saga s.r.o. s. 15 – 20.

Reyes, Adelaida, 2009: „What Do Ethnomusicologists Do? An Old Question for a New Century.“ *Ethnomusicology* 53/1, s. 1 – 17.

Stewart, Michael, 2005: *Čas Cikánů*. Brno: Barrister & Principal.

Diplomové práce:

Schneider, Filip, 2014: *Romský bigbít v Československu 60. a 70. let v etnomuzikologické perspektivě*. Bakalářská práce. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií.

Internetové zdroje:

Wikipedia – obecné informace o Českém Krumlově

http://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cesk%C3%BD_Krumlov (platné dne 12. 8. 2014)

Wikipedia – definice pojmu Skinheads

http://en.wikipedia.org/wiki/Skinheads_Against_Racial_Prejudice (platné dne 10. 8. 2012)

Wikipedie – definice pojmu Soundscape

<http://en.wikipedia.org/wiki/Soundscape>

Encyklopedie Rombase – Hudba Romů v Čechách a na Moravě

<http://ling.uni-graz.at/~rombase/cd/data/music/countries/data/czechia.cs.pdf> (platné dne 8. 8. 2014)

Oficiální stránky města Český Krumlov

<http://obcan.ckrumlov.info/docs/cz/ZM2010-2014.xml>. (platné dne 11. 8. 2014)

Deconstructing Derrida: Review of „Structure Sign and Discourse in the Human Sciences“

<http://www.atlassociety.org/deconstructing-derrida-review-structure-sign-and-discourse-human-sciences> (platné dne 3. 8. 2014)

Oficiální stránky kapely Cindži Renta

<http://www.cindzirenta.cz/index.php/cikanska-jizba-cesky-krumlov> (platné dne 7. 8. 2014)

Analýza situace romských sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji: Člověk v tísní

7744 Závěrečná zpráva z výzkumu – Analýza situace romských sociálně vyloučených enkláv ve Středočeském kraji: Člověk v tísní. Dostupné z WWW: http://www.epolis.cz/download/pdf/materials_33_1.pdf. (platné dne 28. 8. 2012)

ESF - Mapy sociálně vyloučených a sociálním vyloučením ohrožených romských lokalit v České republice

http://www.esfcr.cz/mapa/int_jc3_3.html (platné dne 5. 8. 2014)

Analýza „Romové ve Středočeském kraji“

„Romové ve Středočeském kraji.“ Dostupné z WWW: http://www.kr-stredocesky.cz/NR/rdonlyres/662100A8-C154-4DC6-BB7F-C5CE77AEEFF5/0/Romov%C3%A9veSt%C5%99edo%C4%8Desk%C3%A9mkraji_nov%C3%A9.pdf (platné dne 6. 8. 2012)

Studie na zmapování aktuálního stavu vyloučených lokalit v Jihočeském kraji

[http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par\[id_r\]=52486&par\[view\]=0](http://www.kraj-jihocesky.cz/file.php?par[id_r]=52486&par[view]=0)

(platné dne 5. 8. 2014)

Oficiální stránky MÚ Slaný

<http://www.meuslany.cz/cs/o-meste-slanem-a-okoli/obecne-informace/o-slanem/> (platné dne 7. 8. 2014)

Stránky informující o kulturních akcích v hudebních klubech v ČR

<http://www.partyplanet.cz/kluby/758/cerna-perla/party-v-klubu/> (platné dne 16. 8. 2012)

Romský zpravodajský server Romea – recenze CD Cindži Renta „Amare premande rušen“

<http://www.romea.cz/cz/zpravy/cindzi-renta-s-laskou-a-nasazenim> (platné dne 15. 8. 2014)

Zdeněk Tvrdek „Kam se poděla Černá perla“ – článek ve Slanských listech

Tvrdek, Zdeněk, 2011: „Kam se poděla Černá perla?“. *Slánské listy*. Dostupné z WWW: <http://www.slanskelisty.cz/sl/kultura/030111kam.php> (platné dne 11. 8. 2014)

Oficiální web klubu Černá perla

www.cernaperla.cz (platné dne 10. 1. 2013)

Rozhovory, hudba:

Rozhovor s Michalem Kotlárem (Cindži Renta) pro O Roma vakeren 28. 9. 2013

<http://prehovac.rozhlas.cz/audio/2976562>

Cindži Renta jako host v TV Metropol během festivalu Khamoro 2012

<https://www.youtube.com/watch?v=c-zSfhOBb6I>

Rozhovor s kapelou Cindži Renta během festivalu Khamoro 2012 pro All television

<https://www.youtube.com/watch?v=oghXwqCFwTM>

Gipsy Culy – píseň Me som čavo

<https://www.youtube.com/watch?v=PBQI0OmCJGI>

Kladnocistar čave – celé album

<https://www.youtube.com/watch?v=e24t7-9oTTE>

Kajkoš – píseň Aj hopa Hopa (Šukar Cigánka)

https://www.youtube.com/watch?v=45mhDC_4nh4

Cindži Renta – píseň Aj hopa hopa (Šukar Cigánka)

<https://www.youtube.com/watch?v=xm8PXKjblIo>

Jiné:

Davidová, Eva, Jurková, Zuzana, 2001: Vlachicka Djila: Nejstarší nahrávky písní olašských Romů z České a Slovenské republiky. Praha: Academia. (CD)

CD Cindži Renta, s.a.: *Cindži Renta*. s.l.

CD Cindži Renta, 2009: *Amare premande rušen*. Kubešovo hudební vydavatelství.